

(materiał dla uczestników e-learningu)

Uczeń zagrożony niedostosowaniem społecznym w szkole ogólnodostępnej

Charakterystyka ucznia zagrożonego niedostosowaniem społecznym

Kłopoty z przystosowaniem się do wymagań rodziców, nauczycieli i opiekunów ma najczęściej dziecko, które potocznie nazywamy „trudnym”. Często w szkole mamy do czynienia z trudnościami dziecka, które nie odkryte w porę nawarstwiają się, dziecko takie bez odpowiedniego wsparcia nauczycieli i specjalistów narażone jest na brak sukcesów szkolnych i niepowodzenia szkolne. Mówiąc krótko, ma niezrealizowaną potrzebę uznania, co najczęściej jest przyczyną np. zachowań agresywnych u dzieci. Z czasem takie niedocenione przez nauczycieli dziecko zaczyna zwracać naszą uwagę w prowokacyjny lub negatywny sposób właśnie nie stosując się do wymagań dorosłych, zaczyna kłamać lub wagarować. Jeżeli jeszcze dziecko takie nie otrzymuje odpowiedniego wsparcia psychicznego i emocjonalnego w domu rodzinnym potencjalnie może stać się dzieckiem zagrożonym niedostosowaniem społecznym. W grupie tej może się znaleźć zarówno uczeń mało zdolny, jak i wybitnie uzdolniony, uczeń ze specyficznymi trudnościami w nauce (dysleksja), uczeń zaniedbany wychowawczo z trudną sytuacją rodzinną czy uczeń z różnego rodzaju deficytami rozwojowymi bądź z niepełnosprawnością.

Ogólna charakterystyka dziecka zagrożonego niedostosowaniem społecznym:

- Obniżone poczucie własnej wartości;
- Niechęć do wystąpień na forum grupy, niepewność;
- Często mają problemy z nauką, pamięcią i koncentracją na lekcji związane również z nieobecnościami w szkole;
- Często są samodzielne, dobrze zorganizowane, sprytne „potrafią walczyć o swoje”;
- Przejawiają małą wytrwałość i cierpliwość w realizacji zadań, nie kończą ich, zapominają;
- Bywają buntownicze, charakteryzuje je opór wobec nakazów;
- Zdarza się, że dzieci są zdemoralizowane np. w zakresie języka (używają wulgaryzmów), spożywania alkoholu i innych używek (papierosy, narkotyki, dopalacze), wulgarnego stroju, gestów, przywłaszczania cudzych rzeczy;

- Konflikty najczęściej rozwiązują stosując przemoc fizyczną, psychiczną, są impulsywne, skłonne do bójek, niszczenia cudzych rzeczy;
- Trudno zdobyć ich zaufanie, ale potrafią odwzajemnić okazaną im sympatię, zrozumienie, pomoc.

Nauczyciela mogą niepokoić następujące zachowania:

- Nadpobudliwość albo zahamowanie w kontaktach z dorosłymi i rówieśnikami;
- Częste wybuchy złości, lęku, płaczu;
- Trudne kontakty z rówieśnikami-unikanie kolegów albo nadmierne uleganie i podporządkowywanie się ich wpływom;
- Agresję słowną, fizyczną albo autoagresję (samookaleczanie się);
- Skłonność do dokuczania innym, prowokowania kłótni, do kłamstwa;
- Wyrażna niechęć do szkolnych obowiązków i jawny bunt wobec obowiązujących zasad, np. unikanie odrabiania zadań, wagary, próby palenia papierosów, spożywania napojów alkoholowych, przypadki zniszczenia lub kradzieży cudzej własności;
- Brak motywacji do wysiłku, wiary w siebie, niskie poczucie własnej wartości

Zestaw ww. zachowań, to swego rodzaju sygnał ostrzegawczy dla nauczyciela, bo dziecko może być zagrożone niedostosowaniem społecznym i potrzebuje naprawdę szybkiej pomocy.

Jako postępować z dzieckiem zagrożonym niedostosowaniem społecznym?

- Poznaj dziecko, jego mocne i słabe strony,
- Zauważaj dziecko, potraktuj indywidualnie, okaż zainteresowanie i szacunek,
- Powoli buduj relację z dzieckiem, musisz zapracować na jego zaufanie,
- W sytuacjach trudnych okaż spokój i opanowanie, problem rozwiąż kulturalnie, mądrze i sprawiedliwie,
- Bądź konsekwentny, stabilny emocjonalnie,
- Zawieraj umowy, kontrakty, pertraktuj z takim dzieckiem, dotrzytuj słowa,

- Bądź dyskretny i delikatny, nie zawieź zaufania takiego dziecka,
- Chwal, nagradzaj nawet za niewielkie postępy,
- Wychowuj przez sport, ucz zdrowej rywalizacji,
- Pomóż dziecku budować właściwe relacje z rówieśnikami,
- Bądź w stałym kontakcie z rodzicami.

Dziecko zagrożone niedostosowaniem to często dziecko alienujące się (zalecenia)

Warto , aby nauczyciel:

- Zachęcał dziecko do kontaktów z rówieśnikami,
- Dostarczał dowodów i przykładów, że społeczność szkolna jest bezpieczna dla dziecka,
- Jeśli dziecko popadło w jakiś konflikt z rówieśnikami zachowaj spokój postaraj się z dzieckiem porozmawiać o zajściu,
- W rozmowie z dzieckiem o konflikcie unikaj domniemywania złej woli ze strony rówieśników. Każdy był kiedyś w sytuacji, gdy zachował się źle wobec kogoś innego. Obniż w dziecku poczucie zagrożenia.

Istotne w pracy wychowawczej jest:

- uczyć dziecko jak ma sobie radzić z porażką;
- wspierać dziecko w przeżywaniu niepowodzenia;
- stwarzać bezpieczne sytuacje, czyli takie, w których dziecko może się zmierzyć z porażką na bezpiecznym gruncie- dobrze sprawdzają się gry planszowe, zabawy w mocowanie, przepychanki, ściganie się, kiedy dziecko wygrywa a raz przegrywa. Owszem, możemy wtedy usłyszeć „to nie fair ja zawsze przegrywam” , ale możemy też przywołać przykład sprzed kilku minut, że w poprzedniej zabawie to tata/mama/brat/siostra był/a drugi/a. To pomaga dzieciom przełamywać fałszywe przeświadczenie o ciągłych porażkach;
- rozmawiać z dzieckiem. Warto jak najczęściej, rozmawiać z dzieckiem o jego „ sukcesach” wzmacniając w ten sposób jego samoocenę mówiąc ile razy już potrafi to zrobić, nad czym chciałby jeszcze popracować;

- praca wychowawcza, uczenie dziecka ponoszenia konsekwencji swoich zachowań . Dziecko musi wiedzieć, że złe zachowanie nie jest społecznie aprobowane. Pozwól dziecku zmierzyć się z konsekwencjami jego zachowania. Wymyślaj dziecku konstruktywne kary. Konsekwencje naturalne powinny wynikać z zachowania dziecka, będzie to wtedy:
 - Naprawienie szkód np. posprzątanie po sobie, dziecko pokrzywdzone zostanie przeproszone przed grupą.
 - Wyłączenie z sytuacji np. wykluczenie na pewnie czas zabawy, niesłuchanie jego odpowiedzi.
 - Odroczenie możliwości otrzymania pochwały wtedy, gdy zadanie jest dokończony, odwiedziny kolegi dopiero po odrobieniu lekcji.

W pracy z uczniem zagrożonym niedostosowaniem społecznym ważne jest, aby nauczyciele kładli nacisk na rozbudzanie zainteresowań ucznia nauką kształtowanie w uczniu pozytywnej motywacji do nauki poprzez udział w pokazach multimedialnych, wycieczkach, warsztatach i imprezach szkolnych, powinni też stwarzać uczniom możliwość odniesienia sukcesów szkolnych.

W pracy z uczniem zagrożonym niedostosowaniem społecznym nauczyciele powinni stosować się do następujących zasad:

- indywidualizacji nauczania,
- stopniowania trudności,
- pomocy w nauce, tworzenia sytuacji sprzyjających odnoszeniu sukcesów szkolnych,
- dominacji wychowania nad dydaktyką,
- systematyczności,
- metod i form aktywizujących,
- dostosowania treści kształcenia,
- nauczania zespołowego.

Wskazaniem dla nauczyciela do pracy z uczniem zagrożonym niedostosowaniem społecznym jest:

1. Zapewnienie pomocy uczniowi w przygotowaniu go do uczestnictwa w grupie,
2. Wsparcie w nawiązywaniu relacji społecznych z rówieśnikami,
3. Zapewnienie sukcesów szkolnych, wsparcie w przełamywaniu niechęci do obowiązków szkolnych,
4. Stosowanie pozytywnych wzmocnień mających na celu podniesienie samooceny i własnej wartości ucznia,

5. Bieżące modyfikowanie wzorów zachowań z negatywnych i nieakceptowanych społecznie, na pozytywne i akceptowane społecznie,
6. Włączanie ucznia do zajęć mających na celu radzenie sobie ze stresem i w trudnych sytuacjach,
7. Stwarzanie uczniowi odpowiednich warunków do rozwoju zainteresowań, wprowadzanie zajęć, które będą alternatywą dla ryzykownych zachowań ucznia i będą odpowiadały jego zainteresowaniom,
8. Trening umiejętności społecznych(TUS).

Zajęcia socjoterapeutyczne

Ważnym elementem oddziaływań wychowawczych wobec uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym, ale i niedostosowanych społecznie jest realizacja celów rozwojowych polegająca na wyjściu naprzeciw pojawiającym się wraz z rozwojem uczniowskim potrzebom. Cele terapeutyczne natomiast realizowane są przez dokonywanie zmian w sferze emocjonalnej, poznawczej i behawioralnej. **Podczas zajęć socjoterapeutycznych** osiąga się je poprzez zmianę sądów poznawczych i wzorców zachowania oraz odreagowanie emocjonalne. Realizuje się zaś poprzez doświadczenia korekcyjne, odreagowanie emocji oraz nabywanie nowych umiejętności . Wskutek korzystania z formy pomocy, jaką jest **socjoterapia**, uczestnik może uzyskać wsparcie w realizacji zadań rozwojowych i w przechodzeniu przez kryzysy rozwojowe, zwiększyć poziom wiedzy na temat funkcjonowania społecznego i umiejętności interpersonalnych (zyski edukacyjne), a także mieć większy dostęp do zachowań pożądanых, ulepszyć kontrolę metapoznawczą i emocjonalną oraz radzenie sobie z emocjami i stresem. Ze względu na poważne zaburzenia w sferze emocjonalnej ucznia ważne jest nawiązanie pozytywnych relacji pomiędzy nauczycielem a uczniem. Stworzenie atmosfery akceptacji i bezpieczeństwa to niezbędny element terapii. Zaangażowanie, postawa nastawiona na słuchanie i chęć niesienia pomocy warunkuje udaną współpracę. Zajęcia o charakterze socjoterapeutycznym nie mogą być traktowane jako dodatkowa godzina lekcyjna. To nie lekcja, to czas budowania pewności siebie, ukazywania mocnych stron ucznia, zmieniania negatywnych wyobrażeń o rzeczywistości na wyobrażenia pozytywne, ukazania sposobów panowania nad emocjami, rozwiązywania konfliktów, motywowania i wspierania. To czas stopniowego dochodzenia do przekonania, że można funkcjonować inaczej.

Polecam nauczycielom ze szkół ogólnodostępnych działania zespołowe wobec uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym zaproponowane przez psychologa i psychoprofilaktyka –**Aleksandrę Karasowską** i opisane w dwóch materiałach edukacyjnych: [Uczeń z zaburzeniami zachowania](#).

[Budowanie strategii pracy w środowisku szkolnym \(wersja uzupełniona\)](#) oraz [Wychowanie do odpowiedzialności – wspomaganie rozwoju społecznego i moralnego dziecka](#)

Literatura:

1. Ostrowska, K. (2008). *Psychologia resocjalizacyjna*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
2. Siemionow, J. (2011) *Niedostosowanie społeczne nieletnich: Działania, zmiana, efektywność*. Warszawa: Difin.
3. Strykowska, J. (2005). *Niedostosowanie społeczne dzieci w wieku szkolnym. Problemy. Diagnoza. Profilaktyka*. Gniezno.